

Зоя ЗАГИНЕЙ,

*головний науковий співробітник
відділу досліджень проблем злочинності
у сфері службової діяльності та корупції
Науково-дослідного інституту
Національної академії прокуратури України,
молодший радник юстиції, кандидат юридичних наук, доцент*

УДК 343.9

**КРИМІНОЛОГІЧНИЙ ПОРТРЕТ ЗЛОЧИНЦЯ, ЯКИЙ ВЧИНИВ
ЗЛОЧИНИ ПРОТИ АВТОРИТЕТУ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ
ВЛАДИ, ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ
ТА ОБ'ЄДНАНЬ ГРОМАДЯН**

Статтю присвячено кримінологічному портрету особистості злочинця, який вчинив злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян. Дослідження статистичних даних Міністерства внутрішніх справ України та Державної судової адміністрації України, соціально-демографічних, морально-психологічних та кримінально-правових характеристик особистості злочинця дало змогу створити такий кримінологічний портрет особистості: це особа чоловічої статі віком від 30 до 50 років, яка має загальну середню чи базову загальну середню освіту, є працездатною, але ніде не навчалася та не працювала або була безробітною, несудима та вчинила злочин одноособово.

Ключові слова: *особистість злочинця; злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян; кримінологічний портрет; соціально-демографічні ознаки, морально-психологічна характеристика; кримінально-правова характеристика.*

Постановка проблеми. Злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян традиційно становлять значну питому вагу серед усіх злочинів, вчинених на території України. За даними Міністерства внутрішніх справ України (МВС України), частка зареєстрованих злочинів цього виду в загальній структурі злочинності протягом 2009–2013 років становила від 3% до 5,1% (у середньому 3,8%). Однак, незважаючи на досить високу питому вагу злочинів проти авторитету органів державної влади, органів

місцевого самоврядування та об'єднань громадян, доводиться констатувати наукову прогалину в кримінологічній характеристиці цього виду злочинів у цілому та особистості злочинця, який вчиняє злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян, зокрема. У процесі аналізу не було знайдено жодної наукової публікації, присвяченої кримінологічному дослідженню злочинів, передбачених Розділом XVI Особливої частини Кримінального кодексу України (КК України).

Для розкриття сутності й механізму вчинення злочинів проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян необхідно всебічно й глибоко дослідити особистість злочинця.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У кримінологічній літературі приділяється значна увага цьому питанню, зокрема у працях вітчизняних і зарубіжних кримінологів С.М. Адельцева, Ю.М. Антоняна, Ю.Д. Блувштейна, П.С. Дагеля, І.М. Даньшина, О.М. Джужі, А.І. Долгової, А.П. Закалюка, А.Ф. Зелінського, К.Є. Ігошева, О.Г. Кальмана, О.М. Костенка, В.М. Кудрявцева, Н.С. Лейкіної, Г.М. Нінковського, О.Б. Спахарова, І.К. Туркевич та багатьох інших. Саме їх загальнокримінологічний доробок буде покладено в основу кримінологічної характеристики особистості злочинця, який вчинив злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян.

Мета статті (завдання) – побудова кримінологічного портрета особистості злочинця, який вчинив злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян.

Виклад основного матеріалу дослідження. Насамперед, варто вказати, що в кримінологічній літературі існують різні визначення поняття «особистість злочинця». Оскільки аналіз різних поглядів щодо цього питання не є предметом нашого дослідження, візьмо за основу дефініцію поняття «особистість злочинця», яке запропонував А.П. Закалюк. На думку вченого, «особистість злочинця – це сукупність соціально-типових ознак, які сформувалися у процесі неблагополучного соціального розвитку особи, вирізняються суспільною неприйнятністю та крайньою формою останньої – суспільною небезпечністю, обумовлюють криміногенну мотивацію та кримінальну активність особи, безпосередньо спричиняють вчинення злочину» [1, 239]. Поняття особистості злочинця відображає її соціальну сутність, складний комплекс властивостей, зв'язків, відносин, що характеризують цю особистість, її моральний та духовний світ, який разом із соціальними умовами, з психологічними особливостями тією чи іншою мірою вплинув на вчинення злочину (злочинів).

Методологічна складність вивчення проблеми особистості злочинця визначається тим, що в момент вчинення злочину особистість злочинця недоступна для наукового дослідження. Згідно з кримінологічним вченням про особистість злочинця людина – біосоціальна істота, адже її природа біосоціальна, при цьому біологічне перебуває в підпорядкуванні щодо соціального; особистість як цілісне утворення є продуктом соціалізації людини.

Однією з новацій у кримінології є вивчення особистості злочинця шляхом побудови його кримінологічного портрета, що розкриває особливості особистості зло-

чинця. Кримінологічний портрет злочинця – описовий процес створення штучного образу конкретної людини із застосуванням соціологічних, психологічних, кримінологічних прийомів та способів для встановлення об'єктивних індивідуальних рис злочинця, який досліджується з метою розроблення конкретних індивідуальних, групових або загальносоціальних профілактичних заходів [2, 1430].

Особа злочинця містить певну кількість різних ознак, властивостей, рис, особливостей. У філософському значенні під структурою прийнято розуміти будову якого-небудь об'єкта або явища, можливість поділу його на складові частини (елементи), а також встановлення зв'язків і взаємодії між ними [3, 37]. Для побудови кримінологічного портрета особистості злочинця, який вчинив злочини проти авторитету, будемо використовувати окремі з них, а саме соціально-демографічні, морально-психологічні та кримінально-правові характеристики, які можна з'ясувати шляхом аналізу відповідних статистичних даних МВС України [4–6] та Державної судової адміністрації України (ДСА України) [7–10].

Соціально-демографічні ознаки особистості злочинця «... містять відомості про стать, вік, рівень освіти, рід занять, стаж роботи, сімейний стан, місце проживання та інші дані про соціальний статус осіб» [3, 37]. Вивчення таких ознак допомагає визначити найбільш важливі напрями профілактичної роботи, зокрема серед тих груп населення, представники яких найчастіше скоюють відповідні злочини [11, 20].

Стать. Здебільшого злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян вчиняли особи чоловічої статі – 77% випадків від загальної кількості злочинів цієї групи злочинів. Приблизно 89,3% серед усіх жінок, засуджених за вчинення злочинів проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян, припадає на викрадення, привласнення, вимагання документів, штампів, печаток, заволодіння ними шляхом шахрайства чи зловживання службовим становищем (ст. 358 КК України). Злочинна активність осіб чоловічої статі абсолютна щодо злочинів, передбачених статтями 338, 346, 348, 360 КК України, які є малопоширеними в Україні.

Вік. Найбільш криміногенною при вчиненні злочинів проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян виявилася група осіб від 30 до 50 років. Приблизно однакову питому вагу мають вікові групи від 18 до 25 років, від 25 до 35 років та від 50 до 65 років (десь по 18% засуджених). На зазначені вікові групи припадає понад 99% правопорушників цього типу особистості. Позитивною тенденцією можна вважати низьку питому вагу осіб до 18 років.

Соціальний статус. Найбільша частка осіб, які вчинили злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян, ніде не навчалися та не працювали, будучи працездатними, або були безробітними (понад 60%). Аналіз роду занять осіб, які скоювали ці злочини, свідчить, що приблизно однакову питому вагу має кількість робітників (10,6%) та службовців (11,5%).

Освіта. Найбільшу питому вагу серед засуджених за вчинення злочинів проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян мають особи із загальною середньою та базовою загальною середньою

освітою. На цю групу припадає в середньому 54,7% серед усіх засуджених цієї категорії. Велика питома вага тих засуджених, які мали професійно-технічну (23,1%) та повну і базову вищу освіту (18,7%). Невисокий відсоток серед засуджених становлять особи з початковою загальною освітою (2,8%) та без освіти (0,3%).

Морально-психологічна характеристика особистості злочинця. Цей аспект особистості головним чином відображає ставлення особи до норм моралі й права, спосіб життя, потреби, інтереси та ціннісні орієнтації. Зі статистичних даних МВС України та ДСА України можна зробити висновок лише щодо одного показника морально-психологічної характеристики особистості злочинця, який вчинив злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян. Це вчинення їх у стані сп'яніння (алкогольного та наркотичного): 16,2% засуджених на момент вчинення злочину перебували у стані алкогольного сп'яніння і лише 0,04% – у стані наркотичного сп'яніння.

Кримінально-правова характеристика особистості злочинця. «Серед ознак, які належать до вчиненого злочину, слід назвати ті, що характеризують: спрямованість злочинної поведінки суб'єкта на конкретні суспільні відносини, взяті під охорону закону (безпосередній об'єкт посягання); ступінь і характер суспільної небезпечності вчиненого злочину; способи, обрані для досягнення злочинної мети; мотив, яким керувався суб'єкт злочину; ставлення винного до вчиненого (визнав себе винним чи ні, розкався чи ні) та ін. Перелічені ознаки мають і кримінально-правове, і кримінологічне значення. Їх виявлення й аналіз дають можливість всебічно міркувати про вчинений злочин і особу злочинця» [3, 40].

Насамперед звернемо увагу на таку кримінально-правову характеристику особистості злочинця, як наявність судимостей. З огляду на аналіз статистичних даних ДСА України питома вага осіб, які мали незняту або непогашену судимість, серед засуджених за вчинення злочинів проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян протягом 2009–2012 років становить 11,7%. При цьому 8,6% засуджених мали лише одну судимість, 3,2% – дві судимості, а 2,4% – три і більше судимостей. Тобто злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян вчиняє, як правило, особа, яка раніше не мала судимості. Загалом такі злочини характеризуються невисоким рівнем рецидиву.

Значний інтерес для побудови кримінологічного портрета особистості злочинця, який вчинив злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян, становить аналіз попередніх судимостей, тобто за вчинення яких саме злочинів особи раніше притягалися до кримінальної відповідальності. Згідно із статистичними даними особи, які були засуджені за вчинення злочинів зазначеної категорії та мали незняту або непогашену судимість, раніше вчиняли злочини проти власності (43,3%), злочини проти життя та здоров'я особи, злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів (по 12,9%), злочини проти безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту (10,5%), злочини проти громадського порядку та моральності (4,9%), злочини проти статевої свободи та статевої недоторканності особи (2,4%). Отже, здебільшого особи, засуджені за злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самовря-

дування та об'єднань громадян, раніше вчиняли переважно корисливі та корисливо-насильницькі злочини.

Вчинення злочинів у співучасті. 20,6% випадків злочинів проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян мали груповий характер та були вчинені у складі групи осіб без попередньої змови та групи осіб за попередньою змовою. У складі організованої групи було вчинено 0,3% цих злочинів. За аналізований період не було випадків засудження осіб за вчинення таких злочинів у складі злочинної організації.

Покарання, яке призначалося за вчинення злочинів проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян. Найбільшу питому вагу серед осіб, вироки (постанови) щодо яких набрали законної сили, становлять засуджені особи (67,4%). Водночас великим є відсоток осіб, справи щодо яких було закрито, – 31,8%. Невелику питому вагу має кількість виправданих осіб (0,5%) та осіб, яких було визнано неосудними та щодо яких було застосовано примусові заходи медичного характеру (0,4%). Найбільшу питому вагу становить призначення засудженим за вчинення злочинів проти авторитету такого покарання, як штраф (43,2%), позбавлення волі (5,9%), обмеження волі (4,4%) та арешт (2,5%). За вчинення злочинів проти авторитету покарання у виді позбавлення волі на певний строк призначалося в межах від одного до двох років (35,3%), до одного року (23,6%), понад два до трьох років (23,1%), понад три до п'яти років (18,2%), понад п'ять до десяти років (2,5%) та понад десять до п'ятнадцяти років (0,1%). Отже, покарання у виді позбавлення волі призначалося досить часто.

Додаткові покарання за вчинення злочинів проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян призначалися лише у 0,8% випадків (позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю (65,7%), конфіскація майна (21,2%), штраф (12,1%) та позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу (1%)).

Велику кількість осіб було звільнено від покарання (43,3%). З них звільнено від відбування покарання з випробуванням 94,4%, у результаті амністії – 3,6%, а з інших підстав – 2% засуджених.

Висновки. Окремі види злочинів проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян характеризуються певними особливостями особистості, яка їх вчинила. Однак наведений вище аналіз дає змогу побудувати типовий кримінологічний портрет особистості злочинця, який вчинив злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян: це особа чоловічої статі, віком від 30 до 50 років, яка має загальну середню чи базову загальну середню освіту, є працездатною, але ніде не навчалася та не працювала або була безробітною, несудима та вчинила злочин одноособово.

Створення такого кримінологічного портрета та аналіз соціально-демографічних, морально-психологічних і кримінально-правових характеристик особистості злочинця, який вчинив злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян, має важливе значення для вироблення заходів протидії, що пов'язані з тим, які групи осіб найчастіше вчиняють злочини зазначеної категорії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. *Закалюк А.П.* Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3 кн. / А.П. Закалюк. – К.: Ін Юре, 2007. – Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. – 424 с.
2. *Мацкевич И.М.* Криминологический портрет преступника (теоретические проблемы составления) / И.М. Мацкевич // LEX RUSSICA (РУССКИЙ ЗАКОН). – 2008. – № 6. – С. 1424–1444.
3. Криминологія: Загальна та Особлива частини: підручн. / І.М. Даньшин, В.В. Голіна, М.Ю. Валуйська та ін.; за заг. ред. В.В. Голіної. – 2-ге вид., перероб. і доповн. – Х.: Право, 2009. – 288 с.
4. Стан та структура злочинності в Україні (2009–2010 роки): статистика МВС України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/374130>
5. Стан та структура злочинності в Україні (2010–2011 роки): статистика МВС України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/717134>
6. Стан та структура злочинності в Україні (станом на 20 листопада 2012 року): статистика МВС України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/717134>
7. Звіт за 2009 рік про кількість осіб, засуджених, виправданих, справи щодо яких закрито, надіслано на додаткове розслідування, повернуто прокурору для усунення порушень, неосудних, до яких застосовано примусові заходи медичного характеру та види кримінального покарання (форма 6); звіт за 2009 рік про склад засуджених (форма 8) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://court.gov.ua/sudova_statystyka/2201
8. Звіт за 2010 рік про кількість осіб, засуджених, виправданих, справи щодо яких закрито, надіслано на додаткове розслідування, повернуто прокурору для усунення порушень, неосудних, до яких застосовано примусові заходи медичного характеру та види кримінального покарання (форма 6); звіт за 2010 рік про склад засуджених (форма 8) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://court.gov.ua/sudova_statystyka/32013/
9. Звіт за 2011 рік про кількість осіб, засуджених, виправданих, справи щодо яких закрито, надіслано на додаткове розслідування, повернуто прокурору для усунення порушень, неосудних, до яких застосовано примусові заходи медичного характеру та види кримінального покарання (форма 6); звіт за 2011 рік про склад засуджених (форма 8) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://court.gov.ua/sudova_statystyka/42013/
10. Звіт за 2012 рік про кількість осіб, засуджених, виправданих, справи щодо яких закрито, надіслано на додаткове розслідування, повернуто прокурору для усунення порушень, неосудних, до яких застосовано примусові заходи медичного характеру та види кримінального покарання (форма 6); звіт за 2012 рік про склад засуджених (форма 8) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://court.gov.ua/sudova_statystyka/52013/
11. *Антонаян Ю.М.* Личность преступника. Криминологическое психологическое исследование / Ю.М. Антонаян, В.Е. Эминов. – М.: Норма; Инфра-М, 2010. – 368 с.

Загинея З. Криминологічний портрет злочинця, який вчинив злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян / **З. Загинея** // Науковий часопис Національної академії прокуратури України. – 2014. – № 1. – С. 51–57 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/chasopys/ua/pdf/1-2014/51-zaginej.pdf>

КРИМИНОЛОГИЧЕСКИЙ ПОРТРЕТ ПРЕСТУПНИКА, СОВЕРШИВШЕГО ПРЕСТУПЛЕНИЯ ПРОТИВ АВТОРИТЕТА ОРГАНОВ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ВЛАСТИ, ОРГАНОВ МЕСТНОГО САМОУПРАВЛЕНИЯ И ОБЪЕДИНЕНИЙ ГРАЖДАН

Статья посвящена криминологическому портрету личности преступника, совершившего преступления против авторитета органов государственной власти, органов местного самоуправления и объединений граждан. Исследование статистических данных Министерства внутренних дел Украины и Государственной судебной администрации Украины, социально-демографических, морально-психологических и уголовно-правовых характеристик личности преступника позволило создать такой криминологический портрет личности: это лицо мужского пола в возрасте от 30 до 50 лет, имеющее общее среднее или базовое общее среднее образование, являющееся работоспособным, но нигде не учившееся и не работавшее или бывшее безработным, несудимое и совершившее преступление единолично.

Ключевые слова: личность преступника; преступления против авторитета органов государственной власти, органов местного самоуправления и объединений граждан; криминологический портрет; социально-демографические признаки, морально-психологическая характеристика; уголовно-правовая характеристика.

Zoya ZAGYNEY

CRIMINOLOGICAL PORTRAIT OF THE CRIMINAL COMMITTED CRIME AGAINST THE AUTHORITY OF STATE BODIES, LOCAL GOVERNMENTS AND CITIZENS' ASSOCIATIONS

An Article is devoted to criminological portrait of criminal committed a crime against the authority of state bodies, local governments and citizens' associations. The study of statistical data of the Ministry of Internal Affairs and the State Judicial Administration of Ukraine, socio-demographic, moral, psychological and criminal legal characteristics of the personality of the criminal allowed to create such criminological portrait of personality: the person is male, in the aged from 30 to 50 years, who has general secondary education or basic secondary education, is able to work, but have never studied and worked or was unemployed, with no convictions and have committed the crime alone.

Keywords: the identity of the criminal; crimes against authority of state bodies, local governments and citizens' associations; criminological portrait; socio-demographic characteristics, moral and psychological characteristics; criminal and legal characteristic.